

Груздь Олександр Іванович,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;
Литвиненко Ольга Георгіївна,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ВИЛУЧЕННЯ ТА ФІКСАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ СЛІДІВ

Біологічні сліди – кров, слина, сперма, піт, волосся з коренями, відокремлені частини нігтів та інші біологічні виділення організму людини – належать до найінформативніших джерел доказової інформації у кримінальному провадженні. Завдяки можливості проведення ДНК-аналізу вони дозволяють ідентифікувати особу з науково підтвердженою точністю та є незамінними при розслідуванні злочинів проти особи, зокрема вбивств, зґвалтувань та воєнних злочинів. Водночас ефективність використання біологічних слідів у доказуванні прямо залежить від якості їх виявлення, фіксації та вилучення на місці події. Допущені на цьому етапі криміналістичні помилки здатні призвести до деградації або знищення слідів, хибної ідентифікації та визнання доказів недопустимими у судовому провадженні.

Проблема криміналістичних помилок при роботі з біологічними слідами є особливо актуальною в умовах збройного конфлікту в Україні, коли ідентифікація загиблих та встановлення обставин воєнних злочинів вимагають максимально якісної роботи з речовими доказами біологічного походження. У цих умовах системні помилки слідчих при вилученні та фіксації біологічних слідів набувають не лише правового, а й гуманітарного значення.

У криміналістичній доктрині, зокрема у працях В. Ю. Шепітька [3], М. В. Салтевського [4], виокремлюють три основні групи помилок при роботі зі слідами: процесуально-правові, техніко-криміналістичні та тактичні. Розглянемо кожен з них стосовно біологічних слідів.

Процесуально-правові помилки пов'язані з порушенням встановленого законом порядку огляду місця події та вилучення речових доказів. Відповідно до ст. 237 КПК України [1] огляд місця події є слідчою (розшуковою) дією, порядок проведення якої суворо регламентований. До типових помилок цієї групи відносяться: вилучення слідів без складання або з неналежним складанням протоколу огляду, де не вказано точне місце та спосіб виявлення об'єктів; відсутність фото- або відеофіксації слідів до їх вилучення; порушення

встановленого порядку пакування та опечатування зразків; відступ від вимог щодо присутності понятих або спеціалістів. Правові наслідки цих помилок є найтяжчими: суд відповідно до ст. 87 КПК України вправі визнати такі докази недопустимими, що може унеможливити притягнення особи до відповідальності.

Техніко-криміналістичні помилки охоплюють порушення правил поводження зі слідами, що призводять до їх деградації або контамінації (перехресного забруднення). Найбільш поширеними є: вилучення слідів крові або слини без використання стерильних інструментів та індивідуальних засобів захисту (рукавичок, масок, захисних костюмів); пакування вологих біологічних слідів у поліетиленові пакети замість паперових конвертів або дихаючих контейнерів, що спричиняє розвиток мікроорганізмів і деградацію ДНК; зберігання та транспортування зразків за невідповідних температурних умов; змішування слідів різного походження в одному контейнері без маркування; застосування нестерильного тампону для вилучення слідів різних локалізацій.

Особливо небезпечною є власна контамінація слідів слідчим або іншими учасниками огляду. Відсутність або неналежне використання засобів індивідуального захисту при роботі на місці події може призвести до того, що ДНК-профіль особи, яка проводила огляд, буде виявлено у зразку. Це не лише спотворює доказову базу, але й може призвести до помилкових висновків щодо присутності певної особи на місці злочину. Практика розвинених держав передбачає обов'язкове внесення ДНК-профілів усіх осіб, які потенційно можуть бути присутніми на місці події, до порівняльних баз даних для виключення контамінації.

Тактичні помилки пов'язані з неправильним плануванням та організацією пошуку і роботи з біологічними слідами. До них відносяться: непослідовний огляд місця події, що призводить до затоптування або пошкодження слідів; ігнорування периферійних зон огляду, де можуть знаходитись мікросліди підозрюваного (кров, слина на обличчі жертви тощо); недооцінка необхідності застосування спеціалізованого обладнання – ультрафіолетових ліхтарів для виявлення слідів слини та сперми, що не видимі при звичайному освітленні; відмова від залучення судово-медичного експерта або спеціаліста-криміналіста на місці огляду; нехтування принципом «від загального до часткового» при огляді місця події.

Окремої уваги заслуговують помилки у фіксації біологічних слідів. Фіксація є самостійним і обов'язковим елементом роботи зі слідами, що передуює їх вилученню. Вона включає: словесний опис у протоколі; фотографування за правилами вузлової та детальної зйомки; складання схем або планів із зазначенням точної локалізації знайдених об'єктів. Типовими помилками є: відсутність масштабного орієнтира (лінійки) при фотографуванні, що унеможливорює визначення розмірів сліду; надмірна обробка місця події реагентами (зокрема, люмінолом) до проведення повного огляду, що може зруйнувати біологічний матеріал, придатний для ДНК-аналізу; неповний або нечіткий опис морфологічних ознак сліду у протоколі.

Для мінімізації криміналістичних помилок при роботі з біологічними слідами необхідно: запровадити обов'язкову спеціалізовану підготовку слідчих у галузі судової біології та основ ДНК-аналізу; забезпечити комплектами для вилучення біологічних слідів відповідно до чинних стандартів; розробити та впровадити детальні відомчі методичні рекомендації; ввести практику обов'язкового залучення судово-медичного спеціаліста до оглядів місць подій

у справах про тяжкі злочини проти особи; запровадити систему контролю якості у ланцюгу зберігання доказів (chain of custody) від місця вилучення до лабораторії [2; 5].

Отже, криміналістичні помилки при вилученні та фіксації біологічних слідів є системною проблемою, що потребує комплексного вирішення на рівні законодавчого регулювання, методичного забезпечення та підготовки кадрів. Своєчасне усунення цих помилок є необхідною умовою ефективного розслідування кримінальних правопорушень та забезпечення права особи на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5 : у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5. *Офіційний вісник України*. 2013. № 3. Ст. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
3. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. 5-те вид., перероб. і доповн. Київ : Ін Юре, 2023. 640 с. URL: <https://inure.com.ua/product/kryminalistyka-pidruchnyk-5-te-vydannya-pereroblene-i-dopovnene/>.
4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладенні) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с. URL: <https://kondor.in.ua/kryminalistyka-u-suchasnomu-viglyadi>.
5. Капліна О. В., Шило О. Г., Трофименко В. М. та ін. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2022. 696 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/product/kryminalnij-proces-pidruchnik-za-zagalnoyu-redakciyeyu-o-v-kaplinoyi-o-g-shila/>.

Демочко Анастасія Сергіївна,
студентка навчально-наукового інституту
права та психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Лісогор В. Г.**

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЖЕРТВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: АНАЛІЗ РОБОТИ МІЖНАРОДНОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ

Проблема ідентифікації невпізнаних тіл в умовах масштабної збройної агресії росії проти України набула статусу одного з пріоритетних завдань для системи кримінальної юстиції. У криміналістичному розумінні встановлення особи загиблого є початковою ланкою в ланцюгу доказування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Без надійної ідентифікації жертви неможливо повноцінно довести суб'єктивну та об'єктивну сторони складу злочину, що робить цей процес фундаментальним для майбутніх національних та міжнародних трибуналів [1].